

Po mitingo prie A.Mickevičiaus paminklo laukė ideologinis farsas

Eglė Digrytė

Ekstremistai, recidyvistai, buržuaziniai nacionalistai – taip buvo vadinami lygiai prieš 20 metų Vilniuje, prie Adomo Mickevičiaus paminklo, vykusio mitingo, kuriame buvo pasmerktas Molotovo-Ribbentropo paktas, organizatoriai. Pirmojo nesankcionuoto mitingo organizatoriams ir kai kuriems dalyviams darbovietėse, partinėse organizacijose teko atlaikyti svarstymus su stipriu ideologiniu prieskoniu.

Vieną iš organizatorių – dabartinį Seimo narį, tuo metu Valstybiniame jaunimo teatre inžinieriumi dirbusį Vytautą Bogušį KGB nurodė atleisti iš darbo. Tačiau jo elgesio svarstymas, kai kuriems darbuotojams pradėjus užtarti kolegą, virto triukšminga ideologine diskusija, o būsimasis parlamentaras darbą išsaugojo.

Prieš pat mitingą – kunigo mirtis

Planas surengti mitingą prie A. Mickevičiaus paminklo Vilniuje gimė 1987-ųjų liepos pradžioje, švenčiant V. Bogušio žmonos gimtadienį. Kai kurie disidentinio judėjimo aktyvistai jau buvo sutarę, kad rugpjūčio 23 dieną būtina paminėti Molotovo-Ribbentropo pakto 48-ąsias metines. Teliko nuspręsti, kaip.

„Prisidengdami mano žmonos Virginijos gimtadieniu, kad neprikibtų KGB, grupė disidentų susirinkome kolektyviniam sode su vaikais, šeimomis, - dviejų dešimtmečių senumo įvykius dabar prisimena V. Bogušis. – Išėjome pasivaikščioti į mišką – aš, Antanas Terleckas, Jonas Volungevičius, Julius Sasnauskas. Idėja, kad reikia paminėti, buvo A. Terlecko. Nusprendėme, kad A. Mickevičiaus – žinomo poeto, kuris caro laikais buvo sėdėjęs kalėjime, paminklas tam labai tiko. Reikėjo, kad dar kažkas pasirašytų. Mes su Antanu sutikome. J. Sasnauskas negalėjo – jis jau buvo padavęs dokumentus stoti į kunigų seminariją, būtų nepriėmę. Kitą dieną paskambinome Petriui Cidzikui, Nijolei Sadūnaitei – šie sutiko prisidėti”.

Sekmadienis, kai turėjo vykti mitingas, prasidėjo liūdnei. Buvo suplanuota, kad netoliese esančioje Šv. Mikalojaus bažnyčioje šv. Mišias aukojęs kunigas Stanislovas Valiukėnas po pamoklo pakvies tikinčiuosius paminėti Stalino ir Hitlerio aukų atminimo. Tačiau vos priėjęs prie altoriaus garbaus amžiaus dvasininkas suklupo ir mirė.

Po užtrukusios sumaištios bažnyčioje apie 50 žmonių Didžiąja ir Savičiaus gatvėmis patraukė Šv. Onos bažnyčios link. „Žiūrime, stovi daug milicijos, iš snukių pažįstamų kagėbistų. Galvojame, kad mus jau „pakuos”. Buvau ne tik su žmona, bet ir vaikais septynerių Vytautu bei penkerių Elena. Kai dabar pagalvoju, nelabai protingai dariau. Bet maniau, kad jei suims, bent Bogušienę su vaikais paliks”, - prisiminė parlamentaras.

Atėjusieji pamatė, kad prie A. Mickevičiaus paminklo tuščia, ir išsigando, kad mitingas gali žlugti. Tačiau netrukus minios žmonių ėmė plūsti iš Sereikiškių parko, Užupio, Šv. Onos bažnyčios. Per keturias valandas, kiek truko mitingas, čia pabuvojo, įvairiais duomenimis, nuo 300 iki 3 tūkst. gyventojų. Tarp jų būta net KP veikėjų, kagėbistų, tačiau jiems nebuvo leidžiama kalbėti.

Pora dienų anksčiau dienraštyje „Komjaunimo tiesa” buvo pasirodęs straipsnis, kad planuojamas toks mitingas, išvardinti ir pasmerkti jo organizatoriai. Vėliau buvo išspausdinta ir organizatorių – V. Bogušio su sūnumi bei N. Sadūnaitės – nuotrauka. Rugsėjo 8-ąją į Jaunimo teatrą iš KGB atėjo raštas, kuriuo buvo liepta pasmerkti V. Bogušį. Jau po poros dienų teatre buvo sušauktas visuotinis profsąjungos susirinkimas. Į jį apsvarstyti „nacionalistinio sambūrio” atėjo 120-140 iš 183 darbuotojų.

Vadino ekstremistais ir recidyvistais

„Dar besimokydamas Antano Vienuolio mokykloje, jau tada jo dienotvarkėje buvo antitarybinė propaganda, priešiška Tarybų Sąjungai veikla, - susirinkimo pradžioje teatro direktorius Žukas pateikė V. Bogušio charakteristiką (kalba netaisyta – DELFI). – 1978-80 metais pasirašė eilę šmeižikiškų, ideologiškai kenksmingų dokumentų, kurie vėliau būdavo perduodami į antitarybines organizacijas. Taip sakant, 1980 metų balandžio mėnesį su Bogušiu buvo kalbėta kompetentinguose saugumo organuose, tačiau šis savo nacionalistinės veiklos, reiškia, nemetė, po to jis yra pasirašęs visą eilę dokumentų nacionalistinio charakterio, teikdamas šmeižikišką informaciją Maskvoje užsienio korespondentams ir Maskvos antivisuomeniniams centrams, elementams reiškia, kurie po to dokumentus persiuntinėdavo į užsienį. Ne kartą jis susidūrė su užsienio turistais. Birželio dvidešimto 1984 metų jis vėl buvo išpėtas Valstybės saugumo komiteto. Tų pačių metų rugsėjo buvo kviestas į Vilniaus miesto prokuratūrą profilaktiniams pokalbiame. Buvo už antitarybinę veiklą išpėtas ir 1982 metais. Tačiau savo veiklos nenutraukė. Taip vot, paskutiniu metu jis aktyviai bendrauja su užsienio, kurie atstovauja antitarybiniam centrams”.

Anot teatro direktoriaus, po mitingo, kurį organizavo „ekstremistai, recidyvistai, buržuaziniai nacionalistai”, buvo girdimi „tarybinių žmonių pasisakymai, pasipiktinimai”.

„Mūsų teatras, taip sakant, daugianacionalinis, statomi spektakliai broliškų tautų autorių ir užsienio, vopščie, rodoma broliškose respublikose ir išvažiuojam į užsienį, ir mums tokie nacionalistiniai, taip sakant, reiškiniai nesiskaitytini, - aiškino Žukas. – Teatras, draugai, yra ideologinė organizacija. Klausimai, kuriuos mums spręsti auklėjant tarybinį žmogų, tarnauti tarybinei tėvynei, tikrai yra labai reikšmingi, ir bendrai mūsų kolektyve yra žmogus, kuris teršia mūsų verdą. Jeigu jis dirbtų kažkur kitur, gal kokioj gamykloj ar taip, gal tai nebūtų taip ryšku, bet kadangi kolektyvas kovojantis už visa nauja, už tai, kad mūsų respublika Tarybų Sąjungos sudėtyje. Bogušis teatrui yra tik našta, ir jis pats turėtų tai suprasti. Ir kaip jis čia mums anksčiau sakė, kad Lietuva jam labai brangi ir taip toliau, išėitų į kokį kitą kolektyvą, kad negadintų mūsų teatro vardo, suprastų, kad nereikėtų gadinti visų mūsų gyvenimo”.

Buvusi partijos sekretorė, tuo metu – liaudies kontrolės pirmininkė, aktorė M. Karalienė susirinkime negailėjo pagyrimų sovietų valdžiai: „Mes dabar gyvename Tarybų Lietuvoje, mes džiaugiamės mūsų laimėjimais, mūsų gražiais, miestais, mūsų kaimais. Šiuo metu nebėr vaikų, kurie basom eina į mokyklą. Nebėr vaikų, kur vienas užsideda batus, o kitas ant pečiaus guli, tam, kad kitą savaitę jis galėtų tuos batus apsiauti ir eiti į mokyklą. Išgražėjo mūsų miestai, pagerėjo mūsų butis, problemos dabar, kaip įsigyti kokį daiktą, kaip įsigyti daiktą, kurio galbūt kaimynas neturi. Mes džiaugiamės gražia Lietuva, jos pasiekimais. Deja, yra tokių faktų, nežinau, kokiom idėjom jie tiki, ko jie laukia, bet mane stebina, kad šiuo persitvarkymo metu visa tribūna, kur dabar viešuma yra mūsų gyvenimo pagrindas, viešą tribūną pasinaudojo antitarybiniai, antivalstybiniai, antivisuomeniniai sluoksniai”.

Tiesioginis V. Bogušio viršininkas vyr. energetikas Arvydas Jonuška pagyrė pavaldinį už gerą darbą, tačiau prisipažino nežinojęs, kad jis yra „tokių nacionalistinių pažiūrų”.

Komjaunimo sekretorius aktorius Dalius Mertinas, tuometinio šalies KP vadovo Algirdo Brazausko žentas, taip pat apgailestavo dėl kolegos „sąmonės pakitimų”. „Galėjai būti geru komjaunuoliu, bet netapai, - apgailestavo jis. – Komjaunuolių vardu smerkiu nederamą elgesį, ir man atrodo, iš tikrųjų nederama tau dirbti teatre”.

Aktoriai kritikavo, technikai užtarė

Žodį gavęs V. Bogušis pasiūlė kolegoms, jei jis tikrai pažeidė įstatymus, kreiptis į juridines instancijas, o KGB raštą be parašo ir antspaudo pavadino pigiu popierėliu.

„1976 metais Antano Vienuolio mokykloje rašėme rašinį tema „Sekime komunistų pavyzdžiui”. Aš parašiau ir parodžiau komunistinius veikėjus negatyvius ir pozityvius, ir

pasiūliau pakeisti pavadinimą – „Sekime dorų komunistų pavyzdžiu”. Rašinių lietuvių kalbos mokytoja atidavė į KGB rankas. Po to KGB mašina sukosi labai greitai”, - pasakojo inžinierius.

Jam pradėjus smerkti Staliną, dabar jau mirusi teatro vyriausioji režisierė Dalia Tamulevičiūtė atkirto priekaištais: „Tu tik 59-tų į metų gimimo. Ką tu išmanai apie Stalino aukas? Tu jų nematei. O ką Amerika kalba, tai šlykštu. (...) Kurstytojai. Taip, daug kas nukentėjo stalinizmo laikotarpyje. Aišku, mūsų spauda perlenkė, išpūtė per tris savaites, per didelę reklamą padarė, nusibodo. Tačiau ten, kur nacionalizmas – baisu. (...) Kas įvyko Lenkijoje, ką padarė „Solidarumas”. Kai buvom – teatrai tušti, niekas jų nelanko, jokios kultūros, viskas užgeso. Tik spekuliacija, badas, apatiški žmonės, sužlugdyta ekonomika”.

Vilniaus miesto KP komiteto atstovas pareiškė, kad Vilniuje gyvena 90 tautybių žmonės: „Tik nacionalistai, ekstremistai, tokie kaip Bogušis, trukdo ramų gyvenimą. Užsienio radijų suorganizuota nacionalistų demonstracija. Tai daro jis už dolerius, parsidavė”. Klausydami šio nepristatyto partijos veikėjo susirinkimo dalyviai (tarp jų – ir aktorė Kristina Kazlauskaitė) kelis kartus pareikalavo pasakyti jo pavardę, tačiau taip ir neišgirdo.

Keli techniniai teatro darbuotojai – gaisrininkas, inžinieriai – užtarė V. Bogušį. „Taip, draugai, jūs visiškai nepersitvarkėte. Taip ir nesugebėjot pakeisti stalinietiškos mąstysenos. Nė vienas nebuvo, o smerkiat. Panašiai buvo smerkiamas pagal Saugumo nurodymus Pasternako „Daktaras Živago”. Niekas neskaitė, bet smerkė. Svarbu, mažne, rodiklis”, - kalbėjo vienas iš jų.

„Mes net nesugebame išklausti oponento nuomonės, - antrino kitas. – Nors Gorbačiovas moko mus nepalikt baltų dėmių istorijoje. Gal Vytas ir teisingas, bet mes iškart nenorime suprasti. Jeigu darbininkas gamina broką, tai mes nesiimam jo auklėti, viešai smerkti”.

„Vyta pažįstu, geras specialistas, jau kokie 5-eri metai dirbam kartu, - aiškino trečias. – Nežinau, nemačiau, kad susitikinėtų su kažkokiu užsienio veikėju. Betgi vis tiek, jeigu žmogus koks nors chuliganas, tai matytųsi, o dabar šitiek metų – jokio nacionalizmo nemačiau. Jis kaip tik labai girdavo Gorbačiova”.

Užvirus tokioms diskusijoms, teatro profsajungos pirmininkas aktorius Jonas Vaitiekaitis pareiškė, esą V. Bogušio atleidimo klausimas kol kas nekliamas, nes jį saugo narystė profsajungoje.

Direktoriaus pavaduotojas Alfonsas Butė po monologo apie tai, kad Lietuvos teatre esama pakankamai spektaklių, skirtų Stalino aukoms atminti, pradėjo kalbėti apie raketų atgabėnimą į Europą. Kolegos pajuokavo, esą raketą atgabeno V. Bogušis, ir pradėjo jo prašyti, kad tuoj pat nebeliktų raketų.

Beje, A. Butė esą iš anksto prašė kitų pasmerkti mitingo organizatorių. „Jonuška visą savaitę atsiprašinėjo Vyta „atleisk, nepyk, kad tave smarkiu, kitaip negaliu, liepė valdžia, Butė”, - pasakojo vienas iš inžinierių.

Darbą išsaugojo

V. Bogušiu toks svarstymas buvo ne naujiena – ir iki tol po Vėlinių ar kita proga ateidavo raštai iš KGB, o jis netekdavo darbo. „Direktorius, partinis veikėjas išsikviesdavo ir paprašydavo išeiti. Arba išmesdavo, arba išeidavau pats. O ką darysi? Įteikdavo darbo knygutę: „Čiuožk iš čia”. Ir čiuoždavau. Taip vienoje vietoje dirbau tris dienas, kitur – dvi savaites”, - prisiminė parlamentarai.

Todėl dar prieš teatro profsajungos susirinkimą V. Bogušis buvo įsitikinęs, kad ir tą kartą, kaip maždaug septynis prieš tai, ji išmes iš darbo. Tačiau jam pavyko išsaugoti inžinieriaus pareigas – nemaža dalis kolegų jį palaikė, todėl į susirinkimo pabaigą ideologines kalbas užgožė triukšmas ir juokas. Todėl po geros valandos susirinkimą teko nutraukti.

Kai kurie aktoriai, gavę nurodymą pasmerkti kolegą, atsisakė tai daryti arba visai neatėjo į susirinkimą.

Po kurio laiko gavęs iššifruotą susirinkimo įrašą, V. Bogušis jį keliais kanalais – per Maskvos disidentus, Lenkiją, vieną JAV lietuvių išplatino į užsienį. Apie mitingą ir jo organizatorių elgesio svarstymą netrukus buvo pranešta per Vatikano radiją, „Amerikos balsą“, „Laisvąją Europą“. Pastarojoje režisierius Jonas Jurašas susirinkimo stenogramą pavertė radijo pješe.

Žlugo brolio vestuvės

Mitingas prie A. Mickevičiaus paminklo sužlugdė V. Bogušio brolio vestuvės, kurios buvo suplanuotos rugpjūčio 22 dieną. Nuotaka buvo KP veikėjo Vladimiro Beriozovo dukterėčia, todėl šis, sužinojęs, kas yra mitingo organizatoriai, ir baimindamasis prarasti pareigas, jauniui liepė išsižadėti savo brolio. Jam atsisakius, V. Bogušio pareikalavo pasmerkti mitingą, bet šis taip pat nesutiko.

„Naktis iš penktadienio į šeštadienį buvo bemiegė. Visi raudėjo, svarstydami, ar bus jaunoji. Visokie derybininkai iš jaunosios pusės važiavo, bet atsisakiau kalbėti. Vestuvės taip ir neįvyko. O pas mus giminių privažiavę, mėšų „vinegretų“, „falšyvų“ zuikių prigaminta, žirnelių ir majonezų po „blatu“ gauta, - pasakojo politikas. – Mama verkė, santūriai bandė perkalbėti. Tėvui buvau sugriovęs gyvenimą – per mane nepadare karjeros, pradėjau griauti ir brolio. Svargsčiau, kodėl esu kaip šašas visiems, todėl nuotaika buvo prasta. Šeštadienį kvailai jaučiausi, o dar sekmadienį ta mirtis... Į mitingą ėjau su įtampa”.

Šeštadienį pas A. Terlecką nuvažiavęs V. Bogušis vos neįkliuvo KGB karininkui, kuris buvo atvažiavęs pareikšti įspėjimą. Po tokių įspėjimų grėsdavo sankcijos, todėl mitingo organizatoriai baiminosi arešto: „Sakyti, kad buvome didvyriai ir nieko nebijojome, būtų melas. O dar prisidėjo šeimyniniai stresai. Bet dabar giminės atsidžiaugti negali – penkiolika vestuvinių mitinge dalyvavo. Jiems sakau: „Prisidėjote prie laisvės kūrimo”.

V. Bogušio brolis savo išrinktąją vedė 1988-ųjų vasario 15 dieną. Tačiau tuoktuvėse būsimasis Seimo narys vis tiek nedalyvavo – to šeštadienio rytą jis su A. Terlecku buvo suimtas ir iki nakties pralaikytas KGB, o vėliau gavo namų areštą.

Mitingą kritikavo ir būsimasis diplomatas

Savo požiūrį į mitingą 1987 metais buvo išdėstęs ir tuometinis teisės studentas, vėliau – diplomatas, o šiuo metu – Valstybės saugumo departamento generalinio direktoriaus pavaduotojas Darius Jurgelevičius. Jo pavardė buvo nurodyta prie rugsėjo 2-ąją „Komjaunimo tiesoje“ pasirodžiusio straipsnio „Atkirtis“.

„Daugiau kaip savaitę prabėgo nuo rugpjūčio 23-iosios sekmadienio, kai Vilniuje prie A. Mickevičiaus paminklo įvyko provokacinė sueiga, kuri, kaip ir reikėjo tikėtis, nerado atgarsio nei dorai, blaiviai maistančiųjų protuose, nei širdyse, - buvo teigiama dienraštyje. – Atvirai sueigos tikslus, provokatorių iš užjūrio bei vietos „Lietuvos vaduotojų“ užmačias pasmerkė darbininkai, besimokantis jaunimas, inteligentai”.

„Noriu ir aš pasidalyti mintimis apie rugpjūčio 23-iosios sueigą. Demonstracija – pati didžiausia veidmainystė. Tai Vakarų masinės informacijos priemonių darbas. Tačiau pagrindinis šios akcijos tikslas – apjuodinti mūsų persitvarkymo politiką ir vieną jos pusių – viešumą. Vakaruose tikėjosi, jog vadinamieji „kovotojai už Lietuvos laisvę“ susidurs su milicijos kordonais, juos areštuos, gal nuteis. Šito nebuvo! Niekas nelaukė už rankų žmonių, jų nevaikė, nekišo į milicijos mašinas. To tikrai nesitikėjo Vakarų masinės informacijos reporteriai. Kur tai matyta, kad Tarybų Sąjungoje vyktų antitarybinė akcija? Manom, tokios mintys užplūdo juos, kai jie pamatė visa tai.

Bet dar labiau jie nuliūdo, kai paaiškėjo – liaudis nepritaria Vakarų pakalikų kalboms. Tai liudijo ir negausus susirinkusiųjų skaičius.

Taigi viešumo politika, kuri dabar yra mūsų gyvenimo kasdienybė, įrodė savo privalumus ir jėgą“.

1987 m.

Rugsėjo 10 d. 15 val. Visuotinis profsąjungos susirinkimas.
Dalyvavimas būtinas

Susirinkimas vyko nuo 15¹⁵ iki 16³⁰ val. Dalyvavo 120-140 žmonių. Viso Jaunimo teatre 183 darbuotojai. V. Bogušio, D. Tamulevičiūtės ir A. Aukštietjeaus kalbų tekstai nepilni - ne viskas kokybiškai įrašyta. Pasisakymai neredaguoti.

J. Vaitiekaitis (aktorius, profsąjungos pirmininkas): Dienotvarkėje šiandieną klausimas dėl šių metų rugpjūčio 23 dienos vykusio nacionalistinio sambūrio Vilniuje, kuriame dalyvavo mūsų darbuotojas Vytautas Bogušis. Apie šį sambūrį skaitėte spaudoje, matėte televizijoje. Ir mūsų teatro kolektyvas apsvaustys Vytauto Bogušio dalyvavimą.

Žukas (Valstybinio Jaunimo teatro direktorius): Ryšium su tuo, kad visuose respublikiniuose laikraščiuose matėme mūsų darbuotojo nuotrauką ir dalyvavo sambūryje, ir pakliuvo į nuotrauką, tarsi sakant, ne paskutinėse ten buvo eilėse, todėl ir pakliuvo. Eą gi, apie Bogušį kaip žmogų galima susidaryti charakteristiką, nes iš Valstybės Saugumo komiteto gautas raštas, ir aš jį trumpai pakomentuosiu. (Rugsėjo 8 d. aktoriai ir Bogušis buvo supažindinti su visu tekstu).

Dar besimokydamas Antano Vienušelio mokykloje, jau tada jo dienotvarkėje buvo antitarybinė propaganda, priešiška Tarybų Sąjungai veikla. 1978-80 metais pasirašė eilę šmeižikiškų, ideologiškai kenksmingų dokumentų, kurie vėliau būdavo perduodami į antitarybines organizacijas. Taip sakant, 1980 metų balandžio mėnesį su Bogušiu buvo kalbėta kompetentinguose saugumo organuose, tačiau šis savo nacionalistinės veiklos, reiškia, nemetė, po to jis yra pasirašęs visą eilę dokumentų nacionalistinio charakterio, teikdamas šmeižikišką informaciją Maskvoje užsienio korespondentams ir Maskvos antivisovieniniams centrams, elementams reiškia, kurie po to dokumentus persiuntinėdavo į užsienį. Ne kartą jis susidūrė su užsienio turistais. Birželio dvidešimto 1984 metų jis vėl buvo išpėtas Valstybės Saugumo komiteto. Tų pačių metų rugsėjo buvo kvieistas į Vilniaus miesto prokuratūrą profilaktiniams pokalbiams. Buvo už antitarybinę veiklą išpėtas ir 1982 metais. Tačiau savo veiklos nenutraukė. Taip vot, pasku-

tinu metu jis aktyviai bendrauja su užsienio, kurie atstovauja antitarybiniams centrams. Atrodo, taip išverčiau, taip, gerai. Jis buvo vienas iš iniciatorių šio įvykio Vilniuje rugpjūčio dvidešimt trečio. Buvo ši žinia buvo spaudoje. Pasisakė užsienio radijos ir kiti antitarybiniai centrai, kurie turi atvirą nacionalistinę, antitarybinę liniją. Pagal radijo pranešimus iš užsienio, taip sakant, kartu su recidyvistais, nacionalistais, tokiais kaip Šadūnaitė, Cidzikas, Terleckas, jis pasirašęs kviečiantį organizuoti šią demonstraciją Vilniuje prie Adomo Mickevičiaus paminklo, šalia Šventos Onos bažnyčios. Pats aktyviai dalyvavo su visa savo šeima. Rodos, lyg taip išverčiau. Dalyvavo su visa savo šeimyna.

Draugai, šį įvykį keičias savaitių mini spauda, girdime tarybinių žmonių pasisakymus, pasipiktinimus. Mūsų teatras, taip sakant, daugianacionalinis, statomi spektakliai broliškų tautų autorių ir užsienio, vopščie, rodome broliškose respublikose ir išvažiuojam į užsienį, ir mums tokie nacionalistiniai, taip sakant, reiškiniai nesiskaitytini. Teatras, draugai, yra ideologinė organizacija. Klausimai, kuriuos mums spręsti auklėjant tarybinį žmogų, tarnauti tarybinei tėvynei, tikrai yra labai reikšmingi, ir bendrai mūsų kolektyve yra žmogus, kuris teršia mūsų vardą. Jeigu jis dirbtų kažkur kitur, gal kokioj gamykloj ar taip, gal tai nebūtų taip ryšku, bet kadangi kolektyvas kovoja už visą naują, už tai, kad mūsų respublika Tarybų Sąjungos sudėtyje. Bogušis teatrui yra tik našta, ir jis pats turėtų tai suprasti. Ir kaip jis čia mums anksčiau sakė, kad Lietuva jam labai brangi ir taip toliau, išėitų į kokią kitą kolektyvą, kad negadintų mūsų teatro vardo, suprastų, kad nereikėtų gadinti visų mūsų gyvenimo. Na, ką gi, aš galvoju, kad ir kiti pasisakantys, kas šiandieną pasisakys, laiko mes turim mažai, reikiama įvertins poelgius ta linija, kuri yra draugo Bogušio sąmonėje, ir girdėjote kaip tik šiandieną apie šitą sambūrį vakare per mūsų televiziją transliuos pagamintą filmą, siūlau visiems pasižiūrėti, kad dar kartą įsitikintumėte ir įsitvirtintumėte savo, kaip sakant, pozicijas.

J. Vaitiekaitis: Ačiū. Kas norite pasisakyti? Karalienė, prašau.

M. Karalienė (aktorė, buvusi partijos sekretorė, dabar liaudies kontrolės pirmininkė): Šiuo metu, kai visa mūsų šalis gy-

vena persitvarkymo laikotarpį, šiuo metu, kai bež kuriam kolektyve, įstaigoje, įmonėje, darbovietėje, taip pat ir mūsų teatre palietė persitvarkymas. Šiuo metu, kai kiekvienas kolektyvas ir mūsų šalis turi aibes problemų, savus trūkumus, problemas. Aišku, tas problemas spręsim tik mes, ir mes privalom, mūsų vaikai, mūsų jaunimas, mūsų anūkai spręsti tas problemas, šalinti tuos trūkumus. Aš šitam kolektyve esu vienas atstovų, kurie gyvenime teko patirti, kas yra buržuazinė valdžia. Aš buvau vaikas, gyvenau Klaipėdoj. Aš atsimenu gėdingą istorinį faktą, kai fašistinė Vokietija okupavo, užgrobė Klaipėdos kraštą. Toliau aš atsimenu laikotarpį karo metų, okupacijos, pokario metus. Atsimenu pokario laikotarpį taip pat. Buvo labai daug suklaidintų žmonių, mūsų Lietuvos jaunimo, kuris daugelis nepažinojo, kas yra Tarybų valdžia, turėjo savo klaidų. Dėka balsų iš anapus, taip, dėka balsų iš anapus, kurie skatino priešintis Tarybų valdžiai, kovoti prieš ją, jie laukė savaitėn, dienom, kad ateitų amerikonai ir išlaisvintų Lietuvą. Ką gi? Jau praėjo laiko daug, mes dabar gyvename Tarybų Lietuvoje, mes džiaugiamės mūsų laimėjimais, mūsų gražiais miestais, mūsų kainais. Šiuo metu nebėr vaikų, kurie basom eina į mokyklą. Nebėr vaikų, kur vienas užsideda batus, o kitas ant pečiaus guli, tam, kad kitą savaitę jis galėtų tuos batus apsiuti ir eiti į mokyklą. Išgražėjo mūsų miestai, pagerėjo mūsų buitis, problemos dabar, kaip išgyti kokią daiktą, kaip išgyti daiktą, kurie galbūt kainynas neturi. Mes džiaugiamės gražia Lietuva, jos pasiekimais. Deja, yra tokių faktų, nežinau, kokiom idėjom jie tiki, ko jie laukia, bet mane stebina, kad šiuo persitvarkymo metu visa tribūna, kur dabar viešuma yra mūsų gyvenimo pagrindas, viešą tribūną pasinaudojo antitarybiniai, antivalstybiniai, antiviešomeniniai sluoksniai. Tai labai bangu, džiūgauja, nes žino iš spaudos, klausomės radijo, džiūgauja mūsų priešai. Žinot, ir labai tai skaudina taip. Jeigu pas jį buvo kokių planų, kokių problemų, galėjo spręsti su mumis, reikėtis susirinkimuose, bet jis tylėjo. Valgė jis taip duoną mūsų, taip! Tėvynė, tėvynė geografinė jo čia, aš supratau, ten gal nostalgijos kankinami išeiviai, jie kuria savo planus, savo Lietuvą, jie gali klysti, kažką daryti, bet jis tai savo tėvynėje. Čia pat, vietoj, Lietuvoj. Tegul jis pats atsako į tai, ką jis galvoja, bet aš negalvoju, taip galvoti juokinga būtų, mūsų nu-

tylėjimu, tai neeilinis faktas, o mūsų nutylėjimu, man atrodo, kad aiškiausiai naudojasi mūsų priešai. Aš smerkiu jo ir visos organizacijos elgesį ir iš tikrųjų savo credo pagalvoti, kur jo vieta, tik aišku, kad ne mūsų teatro kolektyve.

J.Vaitiekaitis: Ačiū, Maryte. Prašom, kas dar? Gal pasisakys jo tiesioginis viršininkas vyr. energetikas Arvydas Jonuška?

A.Jonuška: Rugsjūčio dvidešimt trečio dieną, suorganizuotos ekstremistų, reiškia, kurie reiškesi nacionalistiškai, antitarybiškai, ir tame sambūryje dalyvavo, vadinasi reiškia, mano kolega inžinierius Vytautas Bogušis. Reiškia, darbe savo pareigas, vadinasi, atlieka gerai. Šita, nežinojau, kad jis, reiškia, tokių nacionalistinių pažiūrų. Darbe savo pažiūrų niekad nereikšdavo (Garsiau! - replika iš salės). Jis padarė gėdą visam šitam, tai yra, mūsų kolektyvui. Tai naudinga ir užsienio vakarų radijoms, kurios kursto nacionalistines antitarybines nuotaikas. Bogušis turėtų pagalvoti, reiškia... nu... nu... nu... Aš kaip ir visi smerkiu, toks nesuderinamas Bošugio elgesys su mūsų kolektyvu.

J.Vaitiekaitis: Ačiū. Kas dar? Gal Mertinas?

Mertinas (aktorius, komjaunimo sekretorius): Kaip komjaunimo sekretorius aš galbūt kalbėsiu jauniausio kolektyvo vardu. Gaila, kad mūsų kolektyve atsirado žmogus, kuris dalyvavo tuose įvykiuose. Kaip sakoma, jie buvo gražiausioje Vilniaus vietoje, turinčiausioje. Man tik įdomu, kada tavo sąmonėje įvyko pakitimai? Iš matymo mes pažįstami, sveikinamės, šnekanės, o tavo mintyse yra kažkas. Galėjai būti geru komjaunuoliu, bet netapai. Pasirašei raštą, ar tikrai tu jį pasirašei? Ir bendrai - ko tu nori? O dabar mes sužinom - tikrai mūsų teatras vedantysis respublikoje, ir ne tik respublikoje, žinomas ir užsienyje. Iš tikrųjų, aš nieko nežinojau, tik pamačiau tavo veidą laikraštyje ir labai nustebau. Ir štai mes turim svarstyti blogą poelgį, gaila. Ir aš komjaunuolių vardu smerkiu nederamą elgesį, ir man atrodo, iš tikrųjų nedera tau dirbti teatre. Norėčiau išgirsti tave.

J.Vaitiekaitis: Ačiū, Vytautai, ar kalbėsi?

V.Bogušis (inžinierius): Žinoma, būtinai (...). Gavote KGB nurodymus, raštą ir bandot mane svarstyti? Liūdniausia, kad jūs, inteligentai, gavę kvailą stalinietišką instrukciją, puolote ak-lai vykdyti. O juk ne vienas iš jūsų taikioje demonstracijoje,

skirtoje paminėti Hitlerio-Stalino aukas, nedalyvavote. Jūs, draugai, nepersitvarkėt, kaip ir nepakeitėt stalinietiškos mąstysenos (...). Juk tai anonimas, tik blankas iš KGB, nei parašo, nei antspaudo. Tai ne juridinis dokumentas, o pigus popiergalis. (...) Jeigu pažeidžiau Konstituciją ar baudžiamąjį kodeksą, įstatymus - tam yra juridinės instancijos. Bet, kaip matote, aš čia. Kaltinimas antitarybine veikla man nesuprantamas. (...) 1976 metais Antano Vienuolio mokykloje rašėme rašinį tema "Sekime komunistų pavyzdžiu". Aš parašiau ir parodžiau komunistinius veikėjus negatyvius ir pozityvius ir pasiūliau pakeisti pavadinimą - "Sekime dorų komunistų pavyzdžiu". Rašinį lietuvių kalbos mokytoja atidavė į KGB rankas. Po to KGB mašina sukosi labai greitai. Dabar kiekviename laikraštyje pilna apie niekažėjus, nusikaltėlius, partiečius. Tiesos niekada nevengiau ir nevengsiu, ir visiškai nesvarbu, ar tai patinka KGB, ar nepatinka. Sakyti tiesą mano pareiga. (...) Kreipimąsi pasirašiau ir esu vienas iš organizatorių. (...) O rugpjūčio dvidešimt trečią dieną paminėt buidelio Stalino aukų dieną ir eisiu, kol būsiu gyvas. Tai mano pareiga. (...) Jeigu Hitleris žudė, tai pasmerktas visam pasauli, tiek rytų, tiek vakarų Vokietijoje. Visame pasaulyje aukoms pagerbti pastatyti paminklai. (...) Būdelis Stalinas išžudė tūkstančius, milijonus aukų - tai ką, užmerkt akis ir šypotis. Visiems žinoma, kiek išžudė mūsų tautos inteligentijos, šviesiausių protų. (...) Gal užteks mūsų tautai varlamų? (...) Nepamirškime išnaikintose, suniokotose mūsų tautos kultūros, istorijos. Prisiminkim, ką būdelis Stalinas padarė su genetikos mokslu, generalitetu, karininkija, menu. Tūkstančius, milijonus galima išvardinti Stalino nužudytų nekaltų aukų. (...) 1946 metais Balys Bruogas "Dievų miškas", ir tas apšauktas antitarybinu, jog autorius tyčiojasi iš kalinių. Deja, savo kūrinio taip ir neišvydo. Balys Bruoga mirė 1947 metais, o "Dievų miškas" šviesą išydė 1959 metais. Daug galima išvardinti inteligentų, nukankintų, nužudytų. (...) Jūs, aktoriai, kultūros skelbėjai, nė vienas nedalyvavot taikos demonstracijoje, o bandot smerkti, purvais drabstyti. Gerai apgalvokit, nestatykit sau istorinio gėdos stulpo, kad nebūtų gėda prieš savo vaikus, anūkus. Baigiau, kas turit klausimų?

J. Vaitiekėjius: Taip, ačiū. Kas dar nori pasisakyti?

D. Tamulevičiūtė (vyriausioji režisierė): Aš.

J.Vaitiekaitis: Vyriausioji, prašom.

D.Tamulevičiūtė: Tu tik 59-tą metų gimimo. Ką tu išmanai apie Stalino aukas? Tu jų nenatėi. O ką Amerika kalba, tai šlyk-štu. (...) Kurstytojai. Taip, daug kas nukentėjo stalinizmo laikotarpyje. Aišku, mūsų spauda perlenkė, išpūtė per tris savaites, per didelę reklamą padarė, nusibodo. Tačiau, ten, kur nacionalizmas - baisu. (...) Kas įvyko Lenkijoje, ką padarė "Solidarumas". Kai buvom-teatrai tušti, niekas jų nelanko, jokios kultūros, viskas užgeso. Tik spekuliacija, badas, apatiški žmonės, sužlugdyta ekonomika. Ne, ne, nepritariu visam šiam. Ne, tikrai nepritariu ir niekadės patį nedalyvaučiau.

J.Vaitiekaitis: Ačiū. A, svečias, prašom.

Atstovas (?) iš Vilniaus miesto Partijos komiteto: Taip, aš buvau kaip partijos atstovas ir viską mačiau. Nemeluok, Bogušai, Saugumo rašte teisybė parašyta, aš viską žinau. (Salėje triukšmas: Kas jis toks, prisistatyk, pavadė!)

J.Vaitiekaitis: Draugai, netrukdykit, duokit pasisakyti, tai svečias iš Partijos komiteto.

Atstovas: Taip, aš rugpjūčio dvidešimt trečio dieną buvau nacionalistinėje, antitarybinėje demonstracijoje ir viską mačiau, o tu, Bogušai, nesišypsok, matau, kaip tave suėmė nervai, sakau, nesišypsok. (Vėl replikos: Kas jis toks, kokia pavadė, prisistatyk!)

J.Vaitiekaitis: Draugai, tylos! Duokit pasisakyti!

Salėje šurmulytės.

Atstovas: Vilniuje dabar 90 tautybių, ir visi gali gyventi, dirbti. Niekas netrukdo. Tik nacionalistai, ekstremistai, tokie kaip Bogušis trukdo ramų gyvenimą. Užsienio radijų suorganizuota nacionalistų demonstracija. Tai daro jis už dolerius, parsidavė. Nesišypsok, nesišypsok, žinau ir tavo globėją Klimaitį. Draugai, jis Kaune žydus šaudė, tokie ir organizavo ir dalyvavo. (Vėl replikos: Kada jis prisistatys? - Juokas, triukšmas. - Tylos!) Taip, Bogušai, mačiau ir girdėjau, kaip tu antitarybinę kalbą sakei, tai ko giniesi? Ir teisingai - reikia vyt tave iš tokio darnaus kolektyvo, iš teatro.

V.Bogušis: Dar vienas akivaizdus melo pavyzdys: aš kalbos tikrai nesakiau, tai šlykštus melas! (Replikos, juokas).

A.Vinclovas (gaisrininkas): Taip, draugai, jūs visiškai nepersitvarkėte. Taip ir nesugebėjot pakeisti stalinietiškos mąstysenos. Nė vienas nebuvo, o smerkiate. Panašiai buvo smerkiamas pagal Saugumo nurodymus Pasternako "Daktaras Živago". Niekas nekaitė, bet smerkė. Svarbu, mažne, rodiklis. Labai gailiuosi, kad nedalyvavau 24-osios dienos demonstracijoje. Tikrai, po viso šito balagano gailiuosi nedalyvavęs. Visapusiškai pritarau ir palaikau Vytą.

A.Aukštietjus (inžinierius): (...) Na ir kas, kad jis 59-ųjų gimimo. Tai nereiškia, kad nesuprato netiesos. Juk po karo išaugo trys kartos, visos sugadintos.. (...) Mes net nesugebame išklausyti oponento nuomonės. Nors Gorbačiovas moko mus nepalikt baltų dėmių istorijoje. Gal Vytas ir teišus, bet mes iškart nenonime suprasti. Jeigu darbininkas gamina broką, tai mes nesimeinome auklėti, viešai smerkti. O dabar kalba - vykin mes jį iš čia. Bet jūs pagalvokit, kur jį mes vyšin, pagalvokit, kur išeis su juodu bilietu, kas jį dirbti priims? O kas bus jo vaikams? Tai ką - viską nurašyt? Jeigu mūsų teatras tikrai yra toks pirmaujantis, tai iš tikrųjų (...) nenaudinga jį vyt (...) neturit teisės. Reiškia, mes patys netvirti ideologiškai. (Salėje triukšmas).

J.Vaitiekaitis: Kol kas dar jo niekas neveja, kol kas jį dar saugo profsąjunga. (Salėje juokas).

A.Aukštietjus: Gerai, duokit man pabaigt. Taip, iš tikrųjų, aš dabar susijaudinęs. Bendrai susirinkimo esmė neaiški, kokiu klausimu.. (...) Ir tiek dabar spaudoj straipsnių apie pakantumą, vadinasi, apie auklėjimą, o ką - jūs suprantate tik apie tokį auklėjimą? Prisiminkin Leniną, paimekit jo raštus ir paskaitykit. (...). Žydų tautybės žmonės man labai patinka, daug metų kartu dirbau. (...) Žydai sako: nepalaikėi, nepaturėjai - nepirk. Tai ką šia tuščiai svarstyti ir, nieko nešinant, smerkti(...).

J.Vaitiekaitis: Ačiū, gerai. Tiesa, nebus taip juoda, kaip tu pasakojai. Kiekvieną pilietį, jeigu jis yra profsąjungos narys, saugoja kol kas profsąjungos įstatai. Kaip dar atleisti, atleisti bet kaip negalima, ir mes šito klausimo nekeliame. (Salėje juokas, kandžio replikos profsąjungos adresu). Tylos, aš siūlyčiau vis dėlto nutraukti susirinkimą, nes mums vakare darbas, o laiko liko nedaug.

A. Britenkovas (inžinierius): Aš trumpai. Vyta aš pažįstu gerai. Aš dabar nesuprantu - Vytas sako viena, patrijos atstovas - kita. Čia reikia konkrečiai. Jis sakė, kad pasirašė po deklaracija, ir sakė, kad ten parašyta "prašom susirinkti ir paminėti", o kad ten antitarybinė - šito jis nesakė. Nežinau, gal kam nors reikėtų parodyt šitą deklaraciją. Kaip čia suprasti, kaip čia gaunasi? Taip pas mus kursuose (marksizmo-leninizmo) vakar paklausiau profesoriaus Bernotėno ir jam papasakojau apie būsina pasmerkiną. Profesorius paaiškino, kad mes neturime teisės smerkti, ir liepė papasakoti, kuo baigsis. Tai ką aš jam galėsiu pasakyti, kad pats nieko nesuprantu? O kas čia pasakyta? - Nieko. Va, pavyzdžiui, Jonuška visą savaitę atsiprašinėjo Vyta - "atleisk, nepyk, kad tave smerkiu, kitaip negaliu, liepė valdžia, Butė". (Juokas, plojimai, Jonuška pakyla, nori kažką sakyt) Vyta pažįstu, geras specialistas, jau kokie 5-eri metai dirbam kartu. Nežinau, nenačiau, kad susitikinėtų su kažkokiu užsienio veikėju. Betgi vistiek, jeigu žmogus koks nors chuliganas, tai matytųsi, o dabar šitiek metų - jokio nacionalizmo nenačiau. Jis kaip tik labai girdavo Gorbačiova. (Triukšmas. Butė bando taisyti padėti).

Butė (direktoriaus pavaduotojas): Negalvoju visiškai šnekėt, kaip sakoma, bet čia replika ir man, kaip sakoma. Charakterizuojant blogą žmogų visų pirma, nežinau kas kaip ką gali charakterizuoti, bet tarp kitko aš esu jo šito padalinio vadovas. Visų pirma, manęs irgi niekas, vot, niekas neklausia. Nors jis ir labai pavyzdingas darbuotojas, o vis tiek tai yra eilinis darbuotojas, ir nereikėtų, vadinasi, šito išpūsti, reiškia, kas įvyko, kodėl įvyko ir kam visa štai šita reikalinga. Čia labai keista, kaip sakoma, čia Jaunimo teatras, reiškia, mes šitą dvasią tokią labai keista. Vot būtent prie tokių gyvenimo pozicijų, kada visi neturėjo kažkaip ar į dešinę, ar į kairę, vyko, reiškia, pokarinis laikotarpis, reiškia. Ir aš įsitikinęs, kad nė vienas iš čia dalyvavusių nesat taip nukentėjęs. Čia nesat pokarinis, kad tėvai sušaudyti galėtų vot šiandieną Radzevičiaus papasakoti. Vot buržuaziniai nacionalistai sušaudė jo tėvą. Ar mums bendrai reikalingas nacionalizmas šiandieną, kad jis sugrištų? 99 tautybių šiandien gyvena Vilniuj žmonių. Tai kas tada turi, kokia nacija, turi, kaip sako, inti viešpatauti, kaip sakoma? Kur kitus dėti?

Na, tai painkim, šnekėkim, juk tai mūsų naudai. Šitie buržuaziniai, šitie nacionalistai jie regali, jie suorganizavo. Šito neorganizavo draugas Žilinskas, šitas kolekcionierius, kuris rado Lietuvai prėgos, šita, na, rado, rado savo santaupų, kaip sakoma, šita, gražinti Lietuvai, kuris idėjo, sakoma, visą savo gyvenimą: darbą, lėšas, gražino Lietuvai; jis myli šitą Lietuvą, nu, jam nėra kitos. Mes visi žinom, kaip sakoma, vot, Žilinskas, ir nes jį gerbsim, kaip sakoma, su padėka, vot, jo reprodukcijas, taip. Ar pas mus stalinizmo aukoms atminiai nėra spektaklių? Pasižiūrėkime. Va tokie, kaip šitas "Ilga kaip šimtmečiai diena", šita, "Keturiese" (Juokas, replikos), taip "Keturiese vidurnaktį". Netrukdykit. Jūs kalbėjot, dabar, vot, aš kalbu. (Tai nenukalbėk, - balsas iš salės). Ir prašau, vot, nenutraukinėti. Pas mus šita, vėpėšie, patriotinį jausmą galima išreikšti ir ki taip, tai vienas dalykas. O antras dalykas... Prašom netrukdyti, nenutraukinėti. (Juokas, kalbos). Taip, kas buvo, nes šiandieną neslepame, pasižiūrėkim, prašom, toki, prašom, filmą, kuris pas mus ėjo, "Atgaila" (Nemurodinėk, ką žiūrėti. Ir geriau už patį supratom). Labai atsiprašau, aš jūsų nepertraukinėjau. Tai va, esmė skaitau yra ta, ką mums nereikalingas nacionalizmas. O kad dėl jis buvo šita tris savaites prieš su tokia pompa, reiškia, taip sakoma, organizuojamas. O būtent todėl, kad tarptautiniuose santykiuose, reiškia, vot atsirado kažkoks tarptautiniuose santykiuose atšilimas, reiškia, kad parūpo būtent dabar, iškilo klausimas dėl branduolinio karo likvidavimo problemų dabar, kada raketos gali būti išvestos iš Europos. O kad niekas nedraudė, Latvijoje ir Estijoje inspiravo, tiesiog kabinėjosi prie žmonių, ir norėjo sukelti muštynes, po to kad visam pasauliui pasakyti, kad nepanirštum. Vot, draugai, kada peršingus įgabeno mums, šita, į Europą. (O Jėzau, taip pat Bogušis įgabeno! - Triukšmas, juokas. - Jonai, nutrauk, užtenka klausyti. - Palaukit, duokit žmogui pasisakyti). Aš viso labo tik keturias minutes. Peršingus draugai, įgabeno tiktais... (Juokas salėje. - Bogušis, jau žinom!).

J. Vaitiekaitis: Reikia arčiau, prašom prie įvykio.

Juokas, triukšmas.